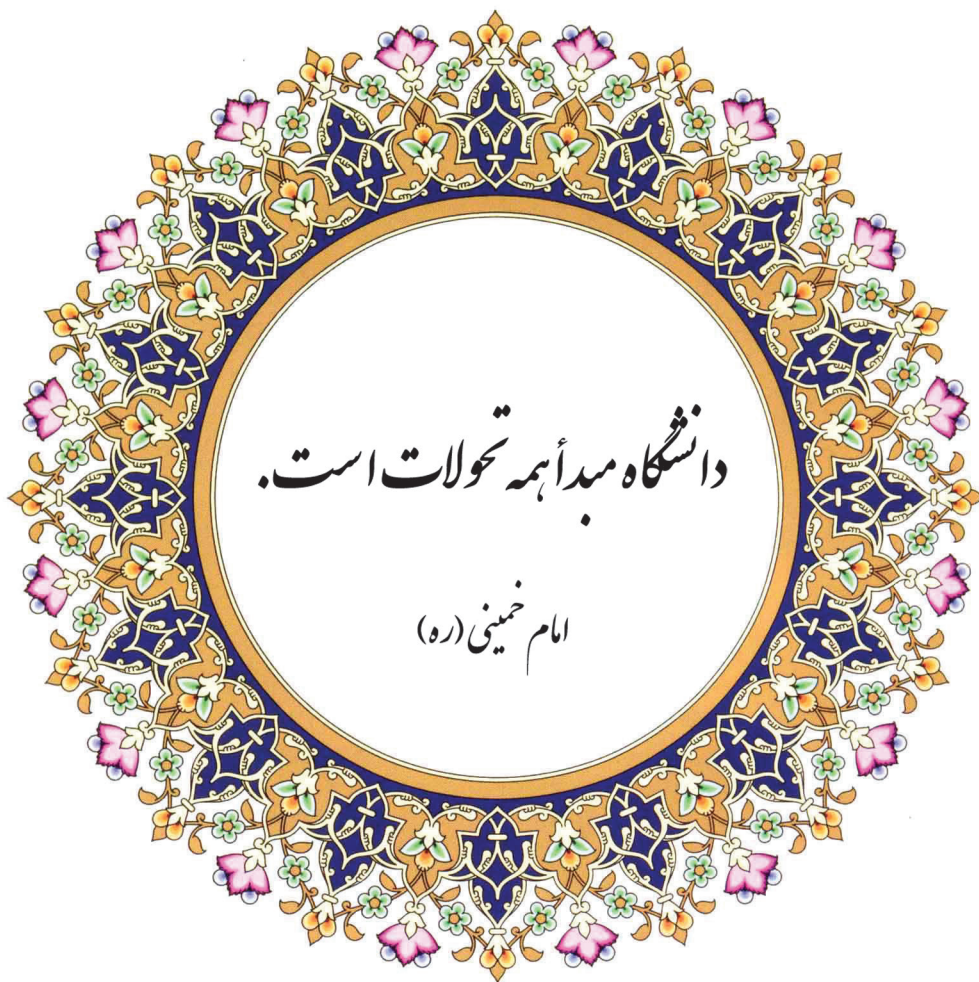

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

سرشناسه: آینده دانشگاه‌ها در ایران؛ جامعه‌محور و کارآفرین-تهران: وزارت علوم، تحقیقات و فناوری با همکاری مرکز تحقیقات سیاست علمی کشور، ۱۳۹۹.
 عنوان و نام پدیدآور: تهران: وزارت علوم، تحقیقات و فناوری با همکاری مرکز تحقیقات سیاست علمی کشور، ۱۳۹۹.
 مشخصات ناشر: مرکز تحقیقات سیاست علمی کشور
 مشخصات ظاهری: ۴۴ص، مصور.
 موضوع: کارآفرین و جامعه‌محور-ارزش‌آفرینی دانشگاه-آینده دانشگاه‌ها در ایران
 موضوع: The Future of the Universities in Iran: Community-based and entrepreneur

آینده دانشگاه‌ها در ایران؛ جامعه‌محور و کارآفرین

تدوین: وزارت علوم، تحقیقات و فناوری با همکاری مرکز تحقیقات سیاست علمی کشور
 ناشر: مرکز تحقیقات سیاست علمی کشور
 سال انتشار: ۱۳۹۹
 طراح گرافیک: حمیدرضا مسیبی
 نشانی ناشر: تهران، میدان ونک، خیابان ملاصدرا، خیابان شیراز جنوبی، خیابان استاد قانع‌راد،
 شماره ۹
 تلفن: ۰۲۱-۸۸۰۳۶۱۴۴
 وبگاه: www.nrisp.ac.ir

سیر تهیه بیانیه

با پیشنهاد معاونت اجتماعی و اقتصادی سازمان برنامه و بودجه در تاریخ ۴ اردیبهشت ۱۳۹۷ سمینار مشترکی فی مابین سازمان برنامه و بودجه و وزارت علوم تحقیقات و فناوری با عنوان «همایش جایگاه آموزش و پژوهش و نقش دانشگاه ها در اقتصاد ملی» در دانشگاه صنعتی شریف برگزار شد. هدف از این سمینار تدوین راهکارهایی بود که نقش مراکز آموزش عالی را در توسعه اقتصاد ملی ارتقا دهد. بدین منظور ۳ کارگروه ذیل به صورت همزمان با حضور صاحب نظران برگزار شد:

کارگروه ۱: هماهنگی بین برنامه‌های آموزش عالی با نیازهای اقتصادی اجتماعی کشور

کارگروه ۲: توسعه متوازن و ارتقای کیفیت در آموزش عالی

کارگروه ۳: بهبود نظام مدیریتی و اقتصادی نظام آموزش عالی

در جلسه جمع‌بندی سمینار برنامه‌های گوناگونی را که اعضاء حاضر پیشنهاد داده بودند مطرح و مقرر شد که در جلسات متمرکز برنامه‌های پیشنهادی مورد بحث و بررسی و نهایی گردد. در این ارتباط، بیش از ۲۰ جلسه با حضور سیاست‌گذاران و برنامه‌ریزان وزارت عتف، سازمان برنامه و بودجه و بعضی از دستگاه‌های اجرایی که اسامی آن‌ها در ادامه آمده است مورد بحث و بررسی قرار گرفت.

۱- آقای دکتر عبدالرضا باقری، قائم مقام وزیر و رئیس مرکز هیأت‌های امناء و هیأت‌های ممیزه وزارت علوم، تحقیقات و فناوری

۲- آقای دکتر مسعود برومند معاون پژوهش و فناوری وزارت علوم، تحقیقات و فناوری

۳- آقای مهندس حبیب‌الله بیطرف، معاون وقت مهندسی، پژوهش و فناوری وزارت نفت

۴- آقای دکتر امین اسماعیلی، مشاور رئیس جهاد دانشگاهی

۵- آقای دکتر سید احمد معتمدی، رئیس دانشگاه صنعتی امیرکبیر

۶- آقای دکتر محمود نیلی احمدآبادی، رئیس دانشگاه تهران

۷- آقای دکتر بیژن رنجبر، معاون پژوهش و فناوری دانشگاه آزاد اسلامی

۸- آقای دکتر محمدتقی نظریور، معاون اداری، مالی و مدیریت منابع وزارت علوم، تحقیقات و فناوری

۹- آقای دکتر مجتبی شریعتی نیاسر معاون وقت آموزشی وزارت علوم، تحقیقات و فناوری

۱۰- آقای دکتر سعید سمنانیان، عضو هیئت علمی دانشگاه تربیت مدرس و مشاور وقت معاون علمی، فرهنگی و اجتماعی سازمان برنامه و بودجه

۱۱- آقای دکتر غلامرضا گزایی نژاد، رئیس امور آموزش عالی، تحقیقاتی و فناوری سازمان برنامه و بودجه

۱۲- سرکار خانم مهندس فریبا یحیایی معاون امور آموزش عالی، تحقیقاتی و فناوری سازمان برنامه و بودجه

۱۳- سرکار خانم مهندس رخساره کاظم معاون امور آموزش عالی، تحقیقاتی و فناوری سازمان برنامه و بودجه

۱۴- سرکار خانم مهندس فرحناز صیوحی، معاون امور آموزش عالی، تحقیقاتی و فناوری سازمان برنامه و بودجه

نتیجه این جلسات تدوین برنامه‌های زیر شد:

- طرح دانشگاه‌های جامعه محور و کارآفرین
- طرح تحول آموزش در مقطع کارشناسی با هدف تربیت دانشجوی خلاق و نوآور
- طرح سازوکار تأمین اعتبار پژوهشی (ستاپ) با هدف جهت‌دهی پایان‌نامه‌های تحصیلات تکمیلی به نیازهای اقتصادی اجتماعی کشور
- طرح فرصت مطالعاتی اعضاء هیأت علمی در جامعه و صنعت
- طرح اعتبار ویژه توسعه فناوری با هدف تبدیل دستاوردهای پژوهشی به فناوری و تجاری‌سازی
- طرح جامع مهارت افزایی و اشتغال‌پذیری دانشجویان دوره کارشناسی
- طرح تنوع بخشی منابع مالی مراکز آموزش عالی، پژوهشی و فناوری

اکثر طرح‌های فوق در حوزه‌های مربوطه در وزارت علوم پیگیری و اجرایی شد. در ارتباط با سند دانشگاه‌های جامعه محور و کارافزین طرح اولیه پیشنهادی توسط جناب آقای دکتر سید احمد معتمدی تهیه و به کارگروه ارایه شد. پس از آن متن، توسط اعضای کارگروه اصلاح و مقرر شد این سند علاوه بر ارسال به دانشگاه‌ها برای نظرخواهی، همزمان برای تعدادی از استادان صاحب نظر (که در انتهای این بیانیه نام آن‌ها آورده شده است) در این زمینه ارسال شود.

این کار توسط معاون پژوهش و فناوری وزارت انجام و مقرر شد مرکز تحقیقات سیاست‌های علمی با دریافت نظرات، نسخه نهایی را با حضور جمع محدودتری از صاحب نظران آماده نماید. این مرکز پس از دریافت نظرات، سند را در کارگروهی متشکل از افراد زیر بررسی و پیشنهاد نمود که در مرحله اول، متن کوتاه‌تر و در قالب یک بیانیه ارسال و پس از آن متن کامل‌تر در مرحله دوم ارائه شود.

- ۱- آقای دکتر وحید احمدی
- ۲- آقای دکتر بهزاد سلطانی
- ۳- آقای دکتر بهروز زارعی
- ۴- آقای دکتر محمد جواد رسایی
- ۵- آقای دکتر خسرو پیری
- ۶- سرکار خانم دکتر اکرم قدیمی
- ۷- آقای دکتر رضا نقی زاده
- ۸- آقای دکتر احمدرضا بهرامی
- ۹- سرکار خانم دکتر مژگان سمندرعلی اشتهاوردی
- ۱۰- سرکار خانم دکتر سحر کوثری
- ۱۱- آقای دکتر مهرداد امامی

متن بیانیه با اعمال نظرات وزیر علوم، تحقیقات و فناوری به تأیید نهایی ایشان رسید و بدین ترتیب، بیانیه حاضر که حاصل تلاش گروهی از صاحب‌نظران علمی و اجرایی کشور است با هدف تغییر الگوواره‌های* حاکم بر آموزش عالی تدوین و منتشر شد تا ان شاءالله موجب اعتلای میهن عزیزمان و رضایت مردم غیور ایران زمین گردد.

فهرست مطالب

۶	پیشگفتار.....
۷	مقدمه .....
۱۳	بخش اول: روندهای کلان مؤثر بر آینده دانشگاه‌ها.....
۱۴	۱-۱- روندهای کلان در سطح ملی.....
۲۲	۲-۱- روندهای کلان در سطح بین‌المللی.....
۲۵	بخش دوم: تغییرات محوری در آینده دانشگاه‌ها.....
۳۱	بخش سوم: ارزش‌های حاکم بر دانشگاه‌ها در آینده.....
۳۵	بخش چهارم: سیاست‌های کلان.....
۳۹	بخش پنجم: مسیر پیش رو.....

پیشگفتار

دو دهه پیشرفت کمی و کیفی مستمر در حوزه آموزش عالی کشور بر اساس آمار و شواهد ملی و بین‌المللی موجب تقدیر نظاره‌گران داخلی و خارجی شده است. در این دو دهه، دانشگاه‌ها با حرکت از نسل‌های آموزش‌محور به سوی نسل‌های پژوهش‌محور موجبات توسعه هرچه بیشتر ظرفیت‌های علمی، فناورانه و نوآورانه در کشور را فراهم کردند و به نقطه اتکای کشور در خروج از وابستگی‌های علمی و فناورانه تبدیل شدند. اما، در چند سال اخیر موج جدیدی از ورود برخی از دانشگاه‌های مطرح کشور به عرصه حل مشکلات و چالش‌های جامعه آغاز شده است که به نوعی حرکت دانشگاه‌های کشور از نسل پژوهش‌محور به نسل جامعه‌محور و کارآفرین تلقی می‌شود. کلان‌روندهای حاکم بر آموزش عالی نیز نشان‌دهنده افزایش سرعت در حرکت به سمت جامعه‌محوری و کارآفرین در دانشگاه‌ها در دنیا و ایران است. وزارت علوم، تحقیقات و فناوری با مأموریت سیاست‌گذاری کلان در حوزه آموزش عالی کشور، نسبت به بررسی آثار کلان‌روندها و تغییرات ضروری مرتبط با آنها در آینده دانشگاه‌ها اقدام کرده و در این راستا به تنظیم بیانیه‌ای با عنوان «آینده دانشگاه‌ها در ایران؛ جامعه‌محور و کارآفرین» پرداخته است که نمایانگر واقعیت‌های پیش‌روی دانشگاه‌ها در آینده است. در این بیانیه تغییرات پیش‌روی دانشگاه‌ها در مسیر پاسخگویی به این واقعیت‌ها نیز ترسیم شده است.

شایان ذکر است در مسیر حمایت از جامعه‌محوری و کارآفرین بودن دانشگاه‌ها، در آینده‌ای نزدیک برنامه‌ها و اقدامات پیشنهادی مرتبط با دانشگاه جامعه‌محور و کارآفرین و همچنین، اقدامات وزارت علوم، تحقیقات و فناوری در قالب سندی مجزا ارائه خواهد شد.

در پایان لازم می‌دانم از معاونت پژوهش و فناوری وزارت به‌خاطر پیگیری‌های ارزنده برای تدوین این سند و مرکز تحقیقات سیاست علمی کشور به‌عنوان هماهنگ‌کننده تدوین سند، و تمامی صاحب‌نظران، معاونان و مدیران ستاد وزارت و دانشگاه‌ها و مراکز مختلف آموزشی پژوهشی و فناوری، که به شیوه‌های گوناگون وزارت را در تدوین این بیانیه همراهی کرده‌اند، صمیمانه سپاسگزاری کنم. امید است در سایه الطاف خداوند بیانیه مذکور آغازگر گامی جدید به سوی تحقق آرمان‌های اسلامی و ایرانی از سوی دانشگاه‌ها و مراکز پژوهش و فناوری کشور باشد.

منصور غلامی

وزیر علوم، تحقیقات و فناوری

دانشگاه^۱ را به عنوان نهادی تغییر آفرین و توسعه دهنده جوامع می‌شناسند، به گونه‌ای که در معادله تحولات جوامع جدید نقش بی‌بدیل و جایگاه ممتازی دارد. این نقش آفرینی محدود به کارویژه‌های صرف آموزش و پژوهش نمی‌شود. چنانکه جایگاه دانشگاه در تحولات ایران معاصر فراتر از یک نهاد توسعه‌دهنده علم و فناوری است. دانشگاه در ایران، به مثابه مبدأ تحولات^۲، بیش از هر نهاد دیگر تغییرات و دگرپرسی‌های به نسبت وسیعی را از حیث ساختاری و کارویژه‌هایی که متوجه آن بوده تجربه کرده است و بر این مبنای تغییرات آن در چارچوب نسل‌های دانشگاهی مورد تأمل و مذاقه دانشگاه‌پژوهان واقع شده است. آنچه که در این بین اهمیتی فزاینده و مضاعف دارد این است که پویایی دانشگاه در گرو هوشمندی دقیق و موشکافانه آن نسبت به زمانه و فضای است که در آن قرار گرفته است. گذشته تاریخی دانشگاه گواه بر این است که نسل اول دانشگاه‌ها رسالت و مأموریت اصلی خود را در تولید و انتقال دانش از طریق سازوکار آموزش تعریف کرده بودند و عمده تلاش آنها تربیت نیروی انسانی ماهر برای ایفای نقش در موقعیت‌های مختلف، در راستای خدمت و پاسخ به ضرورت‌های کارکردی جامعه بود.

کلاس درس در دانشگاه تهران

نسل دوم دانشگاه‌ها به اقتضای شرایط و تحولات زمانه و مطالبه‌ای که دیگر نهادها حسب برآورد نیازهاشان داشتند، سوای از آموزش، تمرکز خود را بر امر پژوهش استوار ساخته و تلفیقی از آموزش و پژوهش را هدف خود قرار دادند. بدیهی است که با چنین رویکردی مفاهیم مرتبط با کیفیت، بهره‌وری و انعطاف‌پذیری تغییر شکل داده و نوع توانمندی و قابلیت‌هایی که از عناصر سه‌گانه و کلیدی دانشگاه یعنی: مدیران دانشگاهی، اساتید و دانشجویان طلب می‌شد نقش آفرینی توأمان در حوزه‌های آموزش و پژوهش بوده است. دو نقش و وظیفه‌ای که تا به امروز به مثابه دو وظیفه

۱. منظور از دانشگاه، در این بیانیه، کلیه مؤسسات آموزش عالی اعم از دانشگاه‌ها، مراکز آموزش عالی و مراکز پژوهشی است.

۲. امام خمینی (ره): «دانشگاه مبدأ همه تحولات است. از دانشگاه، چه دانشگاه علوم قدیمه چه دانشگاه علوم جدید، از دانشگاه، سعادت یک ملت و در مقابل سعادت، شقاوت یک ملت سرچشمه می‌گیرد».

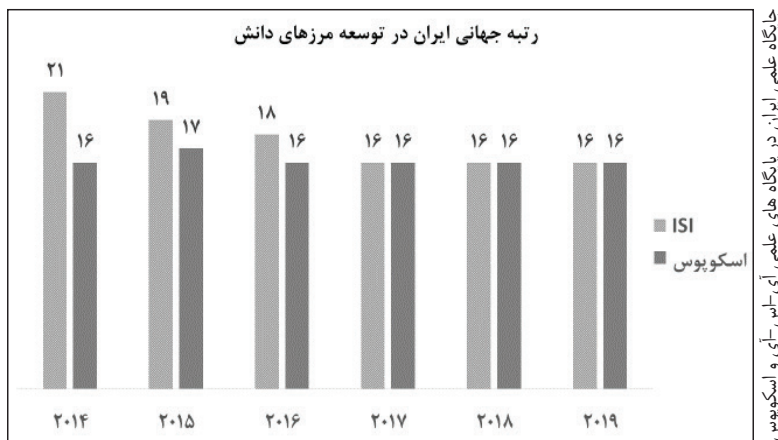
جمع دانشجویان و استاد شفیعی کدکنی

تعامل دانشگاه و جامعه در گرو وجود نسبت معنادار بین تولید علم و ایجاد بهبود و ارتقای زیست اجتماعی عالمانه و متعهدانه است. دانش‌آموختگان دانشگاه هم باید کنشگران حرفه‌ای قابل باشند و هم شهروندان مسئول؛ تا بتوانند سرمایه اجتماعی بیشتری را برای دانشگاه فراهم نمایند.

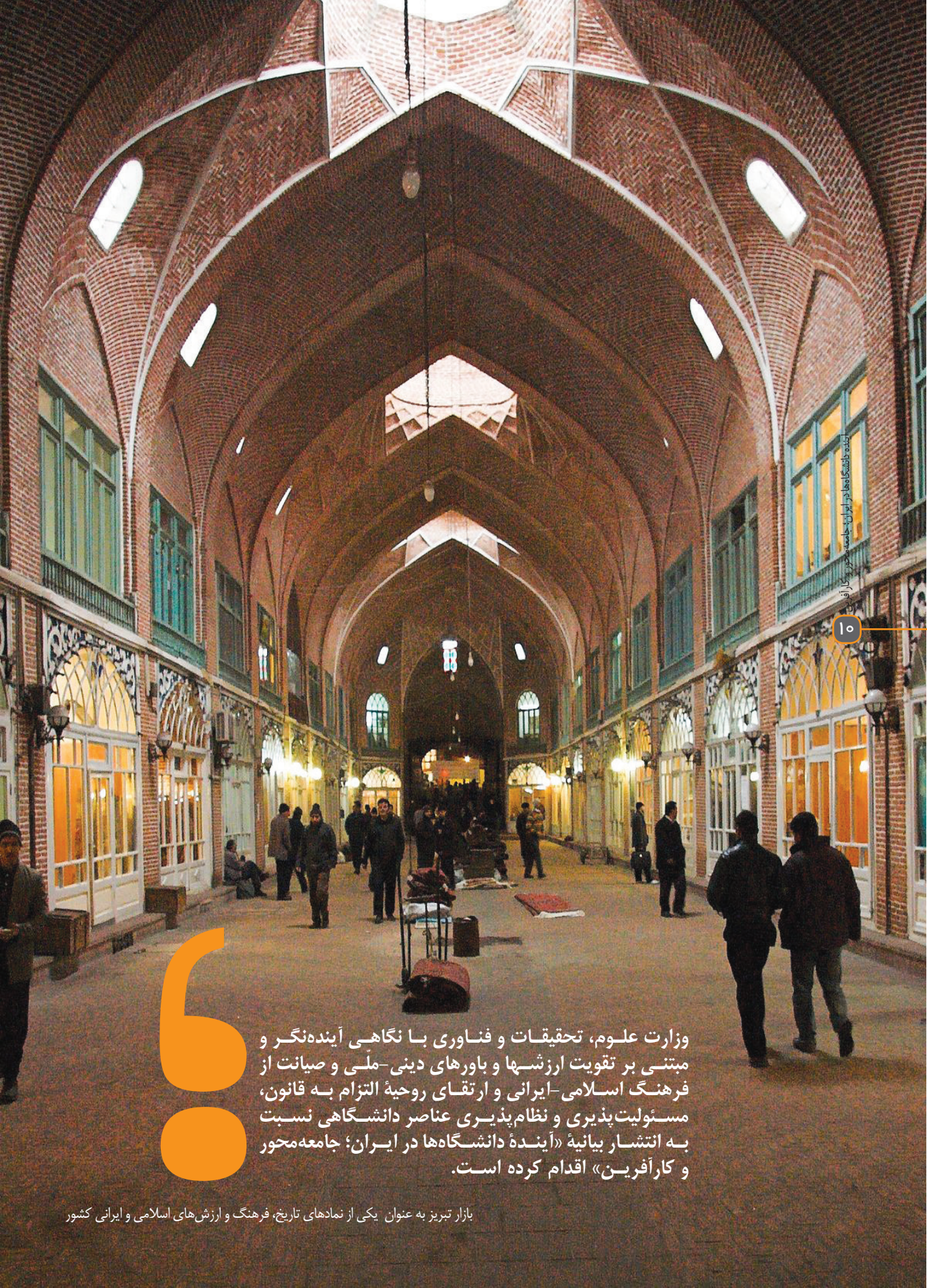

ذاتی و سنتی دانشگاه‌ها تلقی می‌شوند. تأمل در باب این دو وظیفه در چارچوب پذیرش ایده‌های علم برای علم؛ پژوهش برای پژوهش و در نهایت دانشگاه برای دانشگاه؛ و یا رد و نقد این ایده‌ها و فراتر بردن نگاه‌ها و اعتنای به وظایف مبسوط‌تر و نقش‌های اخلاقی و مدنی دانشگاه‌ها در راستای تربیت شهروندان و ارتقای بهزیستی اجتماعی و کیفیت زندگی شهروندان، عالمان دانشگاه‌پژوه و سیاست‌گذاران عرصه آموزش عالی را به تکاپوهای تازه‌ای واداشته است. به گونه‌ای که در دهه‌های اخیر شاهد ظهور نسل‌های جدیدتری از دانشگاه‌ها، نسل‌های سوم و چهارم، هستیم. رویکرد و سیاست جدید که در دهه‌های اخیر، با توسعه و رشد روزافزون پژوهش‌های علمی و همچنین، با افزایش و تغییر انتظارات جامعه و بازنگری در نقش‌های سنتی دانشگاه‌ها، و در نهایت تحولات بین‌المللی در مدیریت دانشگاه‌ها قوت گرفته است مبتنی بر این انتقال پارادیمی است که نگاه‌های درون‌نگر جای خود را با نگاه‌های برون‌نگر (جامعه‌محور) عوض کرده‌اند. دلیل تغییر رویکرد دانشگاه‌ها در طول زمان منبعث از خواسته‌ی بدنه‌ی فرهیخته‌ی دانشگاهیان به منظور مشارکت فعالانه‌تر در رفع نیازهای جامعه، پاسخ به ذینفعان، و حضور مسئولانه در نظام اجتماعی و روندهای کلان حاکم بر جامعه است. در نتیجه از دانشگاه بنا به عهده‌دار بودن کارویژه‌های چندگانه تحت عناوین دانشگاه آموزشی، دانشگاه پژوهشی، دانشگاه ثروت‌آفرین، دانشگاه کارآفرین، دانشگاه اخلاقی و شهروندآفرین یاد شده است.

دانشگاه اجتماعی و جامعه‌محور دانشگاهی است که آشکارا در حیات اجتماعی سهم و نقش دارد. در جامعه دیده می‌شود. تولیدات علمی و پژوهشی آن تولیداتی نافع و معطوف هم به مشکلات جامعه در مقیاس‌های خرد، میانی و کلان هستند وهم آینده‌نگر و پاسخگوی نیازهای آینده و پنهان جامعه می‌باشد. ارتباط نظام‌مند بین دانشگاه و جامعه سنگ بنای دانشگاه اجتماعی است. تعامل دانشگاه و جامعه یعنی تعامل علم و جامعه، امری که موجد پویایی برای هر دو می‌شود. پویایی علم در گرو ورود به عرصه‌ها و موضوعات تازه و جدیدی است که امروز جامعه با آنها مواجه است. بی شک طراوت و زنده بودن دانشگاه نیز در گرو حساسیت و تعهدی است که نسبت به چالش‌های مرتبط با توسعه پایدار، مخاطره‌های اجتماعی و زیست محیطی، سلامت جامعه، بهبود شرایط صنعت و فضای مجازی دارد. در چنین بستری باید پذیرفت که فقط در یک نگاه جامع و فراگیر است که نوآوری‌های فناورانه با پشتیبانی نگاه برخاسته از علوم انسانی و اجتماعی قابل پیاده‌سازی می‌باشند. این تغییر نسل‌ها در ایران نیز، به مثابه یکی از قطب‌های علم و فناوری منطقه غرب آسیا و با در نظر گرفتن واقعیت‌های جامعه ایرانی و اسلامی، با کمی تأخیر ولی با سرعتی چشمگیر در حال تحقق است. شاید اگر قریب به دو دهه پیش در جوامع علمی دنیا گفته می‌شد که ایران یکی از کشورهای تراز اول در تولید مستندات علمی همچون مقالات خواهد شد، این امر را غیر قابل باور می‌دانستند. ولی فرهیختگان ایرانی در دانشگاه‌ها، گاه با سرعتی بیش از ۱۲ برابر سرعت جهانی، پژوهش‌های خود را در سطح تراز بین‌المللی افزایش داده‌اند و برخی از دانشگاه‌های کشور از نظر کیفیت و کمیت توسعه علمی در میان ۵۰۰ دانشگاه برتر دنیا قرار گرفته‌اند. با وجود تلاش‌های انجام‌شده دانشگاه‌های کشور هنوز با اوج قله‌ها فاصله دارند و گام دوم انقلاب^۳ می‌بایستی سرآغاز حرکتی شتابان‌تر به سوی جبران کاستی‌ها باشد.

۳. مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) در بیانیه گام دوم انقلاب اسلامی: «این راه طی شده با همه اهمیتش فقط یک آغاز بوده است و نه بیشتر. ما هنوز از قله‌های دانش جهان بسیار عقیمیم؛ باید به قله‌ها دست یابیم. باید از مرزهای کنونی دانش در مهم‌ترین رشته‌ها عبور کنیم.»

وزارت علوم، تحقیقات و فناوری با نگاهی آینده‌نگر و مبتنی بر تقویت ارزش‌ها و باورهای دینی-ملی و صیانت از فرهنگ اسلامی-ایرانی و ارتقای روحیه‌ی التزام به قانون، مسئولیت‌پذیری و نظام‌پذیری عناصر دانشگاهی نسبت به انتشار بیانیه‌ی «آینده‌ی دانشگاه‌ها در ایران؛ جامعه‌محور و کارآفرین» اقدام کرده است.

بازار تبریز به عنوان یکی از نمادهای تاریخ، فرهنگ و ارزش‌های اسلامی و ایرانی کشور

امروز جامعه ما به مدد موفقیت‌های دانشگاه و اتکای بیشتر بر توان داخلی و با درک نیازهای علمی، فناورانه و نوآورانه خود در مسیر پیشرفت، انتظارات گسترده‌تری از نهاد دانشگاه دارد که دانشگاه را هرچه بیشتر به مفهوم نهادی که مبدأ تحولات در جامعه است، نزدیک می‌کند. در شرایط حاضر، نهاد دانشگاه در ایران، بر اساس انگیزه درونی و روندهای کلان جامعه، چاره‌ای جز کنش فعالانه‌تر در رفع نیازهای جامعه ندارد. برای نیل به این هدف و حل مسائل جامعه، نهاد دانشگاه، نیازمند رویکردها و سازوکارهای جدید است. این رویکرد جدید بستر تغییراتی مهم در دانشگاه‌ها خواهد بود.

تصویر مردم در جامعه

با توجه به این رویکرد، وزارت علوم، تحقیقات و فناوری با نگاهی آینده‌نگر و مبتنی بر تقویت ارزش‌ها و باورهای دینی-ملی و صیانت از فرهنگ اسلامی-ایرانی و ارتقای روحیه التزام به قانون، مسئولیت‌پذیری و نظام‌پذیری عناصر دانشگاهی نسبت به انتشار بیانیه «آینده دانشگاه‌ها در ایران؛ جامعه‌محور و کارآفرین» اقدام کرده است. تلاش وزارت علوم، تحقیقات و فناوری آن است که در ابتدا نگاهی مشترک و آینده‌نگر را در بین دانشگاهیان کشور به منظور کنشگری فعالانه در جامعه برقرار کند و پس از آن، راهبردها و اقدامات حمایت‌گرانه خود در این زمینه را در اختیار دانشگاه‌ها قرار دهد تا هر دانشگاه با توجه به ویژگی‌ها، توان، برنامه راهبردی و انتظارات جامعه پیرامونی خود در این مسیر گام‌هایی متناسب بردارد و با افزایش توانمندی، تقویت روحیه جهادی، خودباوری، هویت‌بخشی به جامعه دانشگاهی و کارآمدی ساختار فرهنگی، بهبود فضای فعالیت‌ها را برای چپشی همه‌جانبه فراهم کند. این بیانیه به مثابه اولین بخش از سند تحول دانشگاه جامعه‌محور و کارآفرین به بیان روندهای کلان جامعه که منجر به تغییر دانشگاه‌ها در آینده خواهد شد، می‌پردازد و سپس، تغییرات کلیدی محتمل در آینده را به تصویر می‌کشد و همچنین، بر اساس این تغییرات، ارزش‌ها و سیاست‌های کلان حاکم بر دانشگاه‌های آینده را ترسیم خواهد کرد.

طرح پلیمر از سیون در پژوهشگاه پلیمر و پتروشیمی ایران

بختش اول

روندهای کلان مؤثر بر آینده دانشگاهها

نگاه ویژه

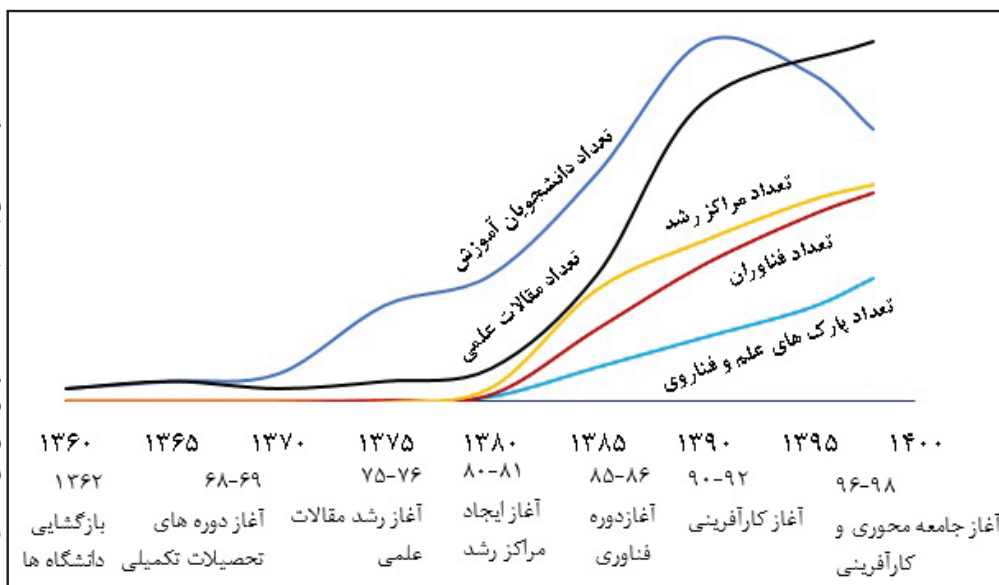
۴۰ سال توسعه آموزش عالی در ایران

روند توسعه دانشگاه‌های کشور در طول ۴ دهه اخیر نمایانگر حرکت از نسل دانشگاه‌های آموزش محور به سوی دانشگاه‌های پژوهش محور و کارآفرین است. هرچند که گذار از نسل اول دانشگاه (آموزش محور) به نسل دوم (پژوهش محور) بیش از یک دهه به طول انجامید، گذار به نسل سوم با محوریت جامعه محوری و کارآفرینی با سرعت بیشتری در حال سپری شدن است.

دانشکده ادبیات و علوم انسانی دانشگاه تهران

روند برون دادهای آموزش عالی (۱۳۶۰-۱۳۹۸)

در این بخش تأکید اصلی روی روندهای کلان حاکم بر سطح ملی و بین‌المللی مرتبط با فعالیت‌های دانشگاه‌ها استوار است که منجر به تغییر نقش و رفتار دانشگاه‌ها در جوامع مختلف می‌شود. در ادامه، روندهای کلان مؤثر ارائه می‌شوند.

۱-۱- روندهای کلان در سطح ملی

روند کلان ۱: افزایش نیازهای جامعه به توسعه علم، فناوری و نوآوری و تغییر رویکرد اقتصادی کشور به سمت

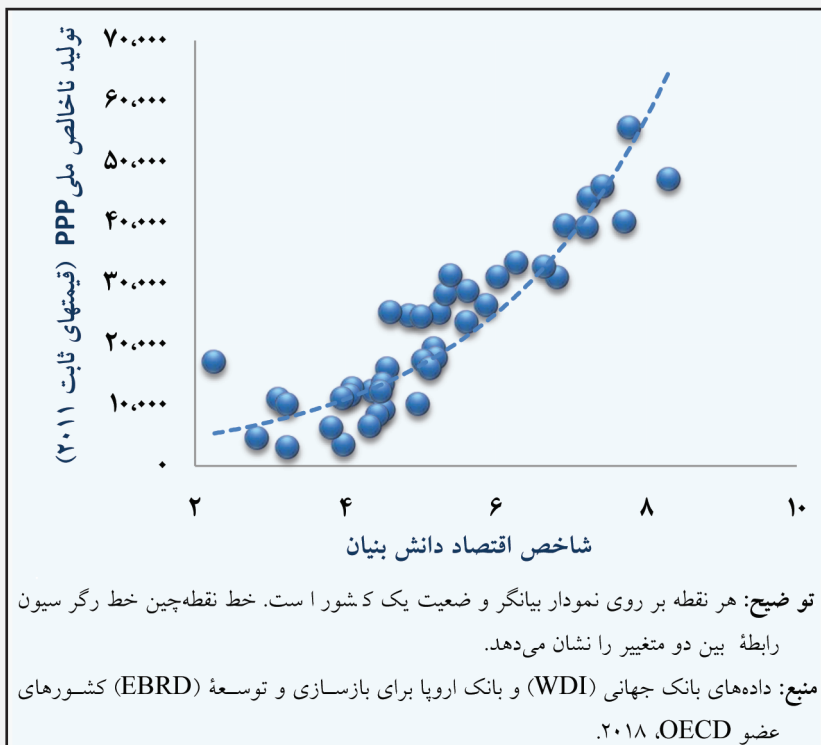
اقتصاد دانش‌بنیان

افزایش نقش علم، فناوری و نوآوری در پیشرفت کشورها در چند دهه اخیر به گونه‌ای چشمگیر افزایش یافته است. همین امر ضرورت توجه به اقتصاد دانش‌بنیان را بیش از پیش نمایان می‌کند و دانشگاه در مقام یکی از مهم‌ترین نهادهای توسعه دانش می‌بایستی پاسخ متناسب به آن را ارائه کند. همچنین، اقتصاد کشور در سال‌های اخیر و با توجه به تکان‌های حاصل از محیط بیرون، همچون تحریم‌های اقتصادی و فناوری، تمرکز بیشتری روی رفع نیازهای کشور از محل توسعه اقتصاد دانش‌بنیان و مقاومتی با محوریت دانشگاه‌ها و جامعه نخبگانی داشته است.

نگاه ویژه

رابطه میان اقتصاد دانش‌بنیان و توسعه اقتصادی

رابطه شاخص‌های اقتصاد دانش‌بنیان و تولید ناخالص ملی در کشورهای پیشرفته و توسعه‌یافته، نمایی است. تولید ناخالص ملی کشورها با افزایش توانمندی‌های آنها در اقتصاد دانش‌بنیان رابطه‌ای مثبت و نمایی دارد. این واقعیت بیانگر ارزش‌آفرینی مضاعف در اقتصاد کشورهایی است که از ابزار علم، فناوری و نوآوری به مثابه محور توسعه اقتصادی و صنعتی خود بهره برده‌اند.

(برابری قدرت خرید) PPP: Purchasing Power Parity

نگاه ویژه

دانشگاهها و ماموریت اشتغال پذیری دانشجویان

تمرکز دانشگاهها بر افزایش سطح اشتغال پذیری، موجب می شود که آنها بتوانند دانشجویان با کیفیت بهتری را جذب نمایند و جایگاه خویش را در میان رقباء مستحکم نمایند. بررسی ها نشان می دهد که دانشگاههای کلاس جهانی موارد ذیل را در برنامه های خود مورد توجه قرار می دهند:

ارتباط با سازمانها و بنگاهها: دانشگاهها تلاش می نمایند در جهت ایجاد فرصت های مناسب شغلی برای دانشجویان خود با کارفرمایان و بنگاه ها چه در سطح ملی و چه در سطح بین المللی ارتباط منسجم و پایدار برقرار نمایند. ارتقا مهارت های دانشجویان: به منظور تطابق نیاز کارفرمایان با توانمندی های دانش آموختگان، دانشگاهها با طراحی دوره های خاص، سطح مهارت های تخصصی و عمومی دانشجویان خود را ارتقا می دهند.

پشتیبانی همگانی از موضوع اشتغال پذیری: دانشگاهها با ارسال پیام های روشن، اهمیت موضوع اشتغال پذیری دانشجویان را به همه اعضا سازمان خود اعلام می نمایند.

اشتغال پذیری بخش جدا ناپذیر برنامه درسی دانشجویان: دانشگاهها با بازنگری دروس در قالب اصول صلاحیت های حرفه ای، اشتغال پذیری را در درون برنامه درسی دانشجویان خود نهادینه می نمایند.

Ref: The Global Skills Gap: Student Misperceptions and Institutional Solutions (Reimagine Education White Paper).

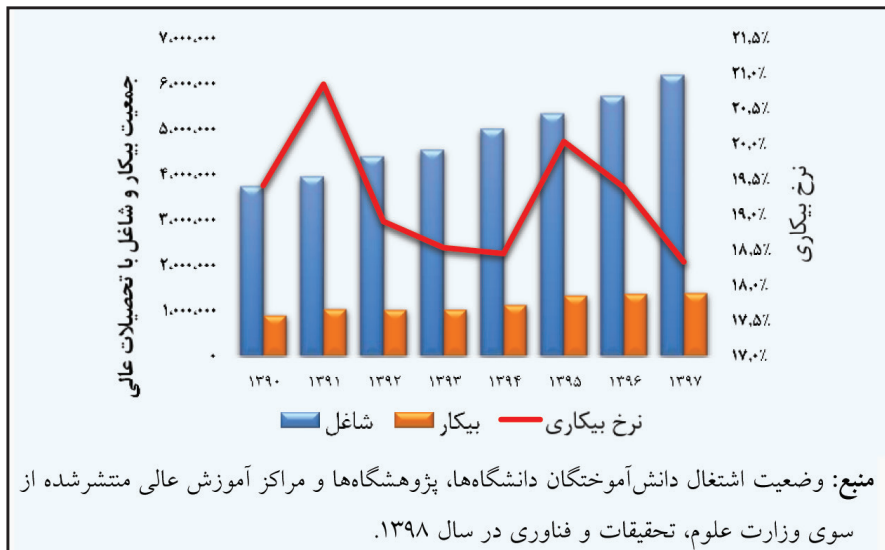

مراسم فارغ التحصیلی در دانشگاه شهید بهشتی / عکس از ایسنا

روند کلان ۲: افزایش بیکاری در بین دانش‌آموختگان دانشگاهها و پیچیده‌تر شدن ماهیت مشاغل

در دهه گذشته میزان بیکاری دانش‌آموختگان دانشگاهی در بازه‌ای میان ۱۸/۳ تا ۲۰/۹ درصد متغیر بوده که نمایانگر آمار بالای بیکاری جوانان تحصیلکرده کشورمان است. این آمار برای کشورهایی همچون ایالات متحده امریکا، کانادا، آلمان، نروژ و کره جنوبی زیر ۵ درصد در سال ۲۰۱۳ گزارش شده است. در حالی که، میزان آن در سال ۲۰۱۳، برای ترکیه که در شاخص‌های علمی تا حدودی مشابه با ایران است ۷/۷ درصد بوده است و نشان‌دهنده نرخ بیکاری بیش از ۲/۵ برابری دانش‌آموختگان ایرانی نسبت به هم‌تایان ترکیه‌ای آن‌ها است.

افزایش نرخ بیکاری در بین دانش‌آموختگان دانشگاهها موجی از نگرانی را در جامعه ایجاد کرده است. باید توجه داشت که دانشگاه مسئول افزایش سطح اشتغال‌پذیری دانش‌آموختگان است و می‌بایست توانمندی‌های لازم در زمینه‌های گوناگون را برای اشتغال دانشجویان در محیط‌های جدید فراهم سازد. در این میان، توسعه فضای کسب‌وکار و ایجاد بستر مناسب برای سرمایه‌گذاری و ایجاد اشتغال از اهم اقدامات دولت به شمار می‌رود.

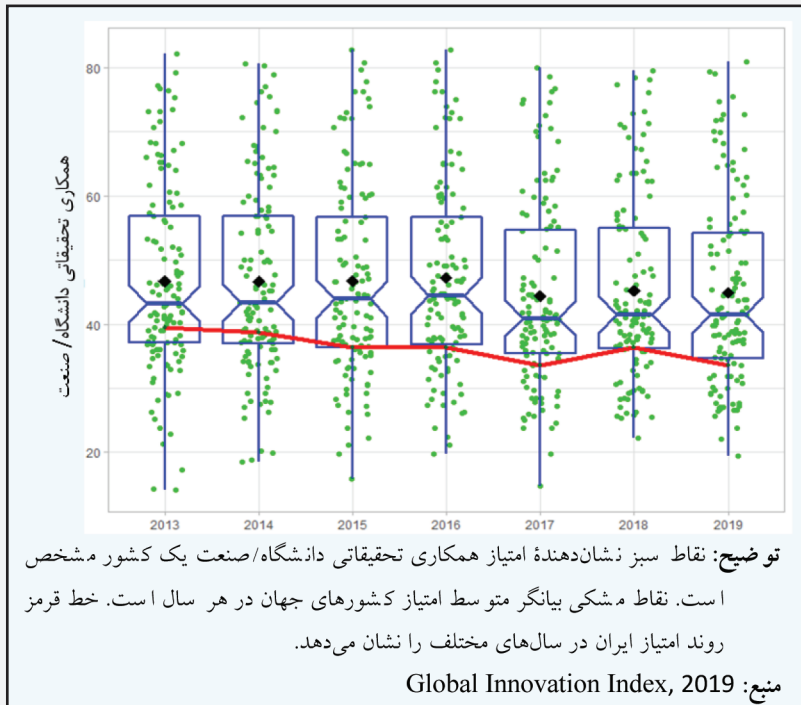
روند کلان ۳: نبود امکان برنامه‌ریزی منسجم توسعه‌ای در دانشگاهها با اتکا به بودجه‌های عمومی و دولتی
با توجه به حجم بالای هزینه‌های جاری دولت و مشکلات پیش روی آن در بخش افزایش بودجه، به نظر می‌رسد که در دهه آتی امکان افزایش قابل توجه بودجه مورد نیاز دانشگاهها از منابع عمومی و دولتی فراهم نباشد. به همین منظور، دانشگاهها برای گسترش نقش و کنشگری خود در کنار استفاده از منابع دولتی نیاز به منابع مالی متنوع‌تر، جدیدتر و افزون‌تری دارند. این مهم می‌بایستی عمدتاً از محل کارآفرینی مستقیم، جامعه‌محوری و ارزش‌آفرینی دانشگاهها در تعامل با نهادهای صنعتی، اقتصادی و اجتماعی حاصل شود.

نگاه ویژه

رابطه دانشگاه با صنعت در ایران و جهان

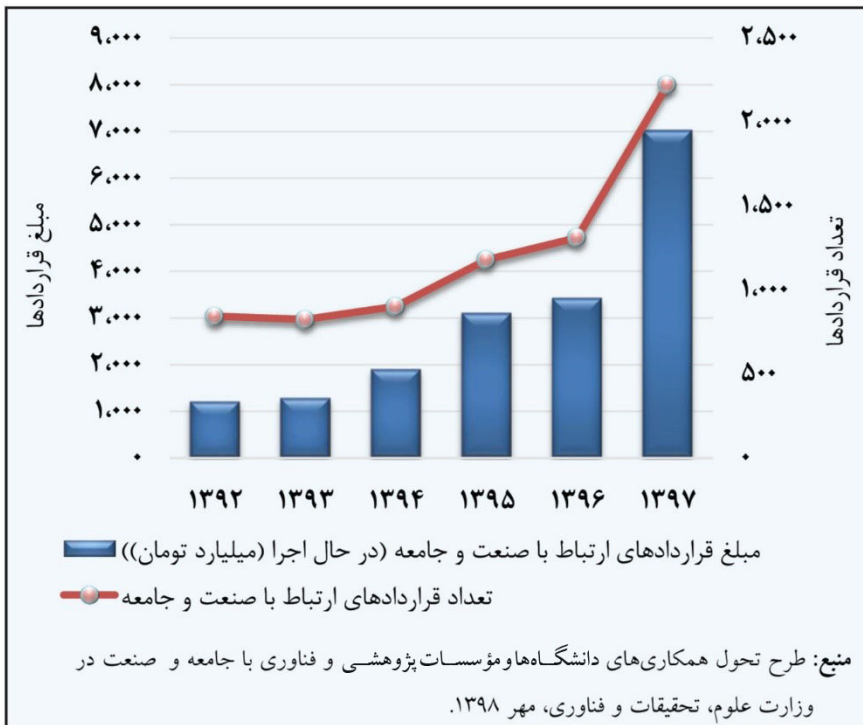
بر اساس آمار منتشر شده در ارتباط با شاخص نوآوری جهانی، امتیاز ایران در زمینه همکاری تحقیقاتی دانشگاه با صنعت در بین کشورهایی با پایین‌ترین رتبه قرار دارد. همچنین، گزارش نهاد مذکور نشان‌دهنده آمار نزولی همکاری تحقیقاتی دانشگاه با صنعت در ایران نسبت به سایر کشورها بوده است. این نتایج بیانگر ضعف کارکردی میان عرضه دانشگاهی و تقاضای فناوری و نوآوری در ایران است. به نظر می‌رسد که هم دانشگاه و هم صنعت باید برای ایجاد ارتباط منسجم قدم‌های بزرگی را برای استفاده از توانمندی‌های یکدیگر بردارند.

نمودار جعبه‌ای همکاری تحقیقاتی دانشگاه با صنعت در جهان و وضعیت ایران در آن (۲۰۱۰-۲۰۱۸)

روند کلان ۴: نیاز فزاینده دانشگاهها به منابع مالی برای ورود به فعالیت‌های جدید و پیش‌راند نیاز دانشگاهها به زیرساخت‌های جدید برای ورود به فعالیت‌های نوآورانه و پیش‌راند به شدت در حال تغییر است. بسیاری از زیرساخت‌ها و تجهیزات دانشگاهها (برای مثال، آزمایشگاهها) به سرعت قدیمی می‌شوند و به‌روزرسانی آنها نیاز به تزریق منابع مالی قابل‌توجهی دارد. همچنین، نیاز دانشگاهها به توسعه فعالیت‌ها در سطح ملی و بین‌المللی نیز نیازمند منابع مالی جدید و گسترده‌تر است. مانند ورود به فناوری‌های جدید زیستی و شناختی و نانو، که نیازمند صرف هزینه‌های بالا جهت توسعه زیرساخت‌های دانشگاهی است.

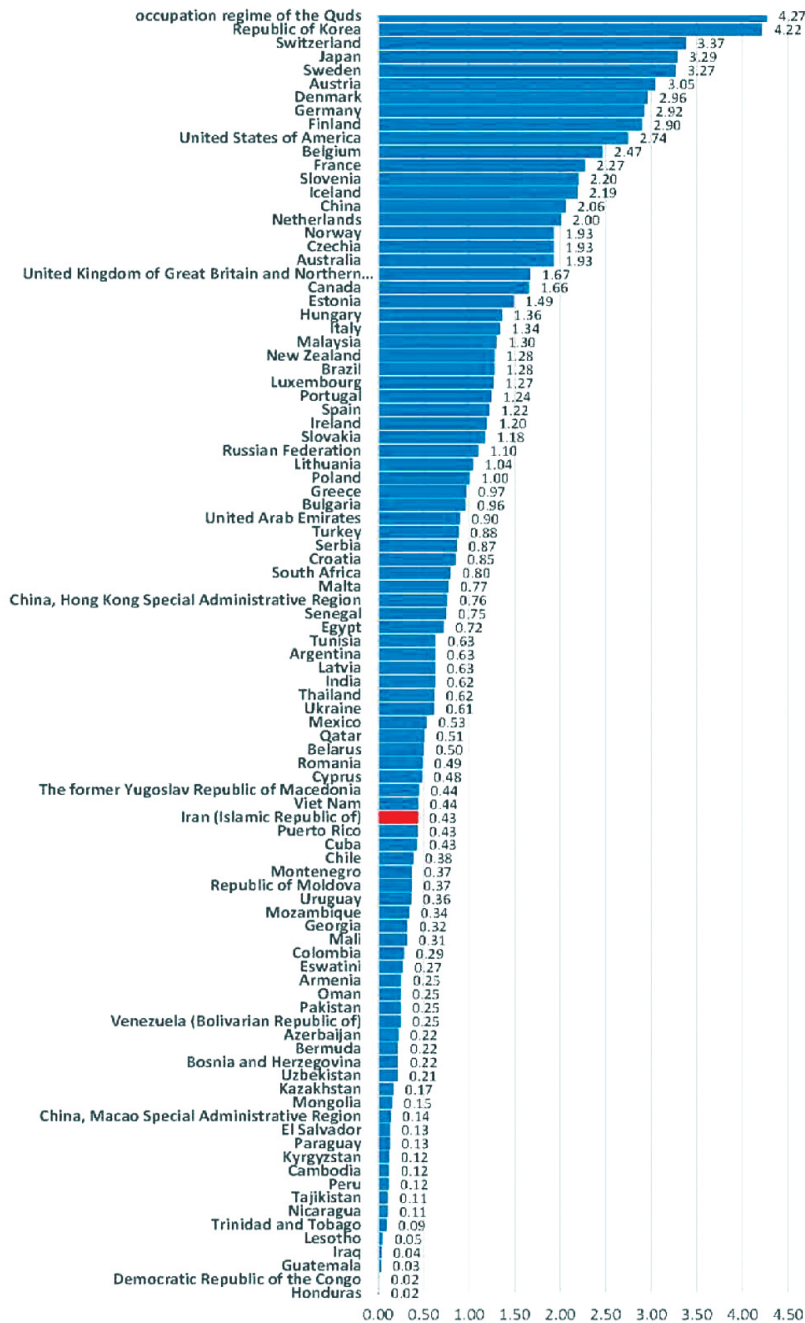
در سال‌های اخیر، دانشگاه‌های پیشروی کشور مسیر روبه‌رشدی را در افزایش حجم قراردادهای مرتبط با تحقیقات صنعتی و اقتصادی با دستگاه‌های اجرایی و شرکت‌های دولتی و غیردولتی طی کرده‌اند اگرچه، آمار و اطلاعات نشان از افزایش حجم و تعداد قراردادهای صنعتی دانشگاهها دارد ولی منابع حاصل از این امر هنوز در مقیاس جهانی نمی‌باشد و نمی‌تواند نیاز دانشگاهها را برای ورود به حوزه‌های جدید و تامین زیرساخت‌های لازم فراهم آورد.

روند کلان ۵: افزایش فاصله حقوق و مزایای اعضای هیئت علمی داخل با خارج از کشور در پی تغییرات نرخ ارز در کشور و وابستگی حقوق و مزایای اعضای هیئت علمی دانشگاهها به بودجه دولت، به مرور زمان فاصله حقوق دریافتی اعضای هیئت علمی در ایران با متوسط درآمد اعضای هیئت علمی سایر کشورها افزایش یافته است. حتی این فاصله در تخصص‌های مشابه و هم‌سطح در مشاغل دیگر در داخل کشور نیز، ملموس است. انتظار می‌رود که با عبور از شرایط دشوار، دولت نسبت به ترمیم این فاصله از محل منابع عمومی کشور اقدام کند. در عین حال، دانشگاهها می‌بایستی منابع مالی دیگری را به جز بودجه دولت برای بهبود شرایط معیشتی اعضای هیئت علمی، به‌ویژه اعضای هیئت علمی جوان خود تأمین کنند.

نگاه ویژه

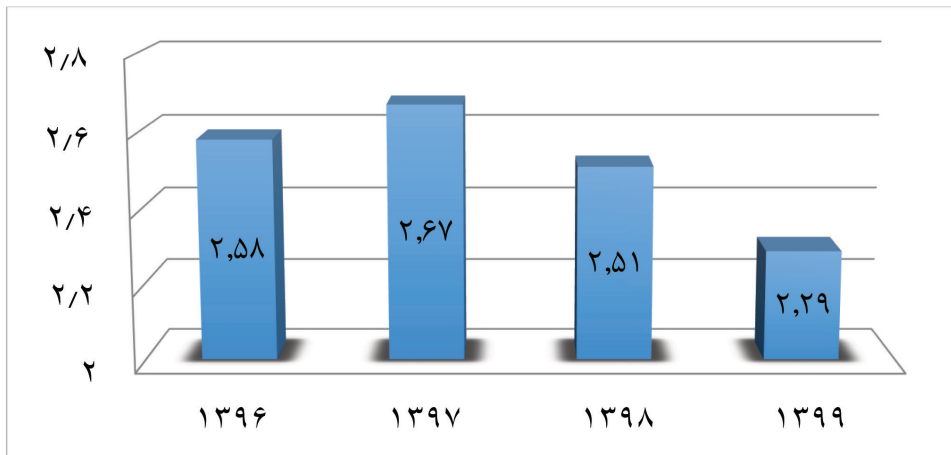
نمودار ۱ - نسبت هزینه‌های تحقیق و توسعه به تولید ناخالص داخلی (GDP) در کشورهای مختلف - ۲۰۱۵

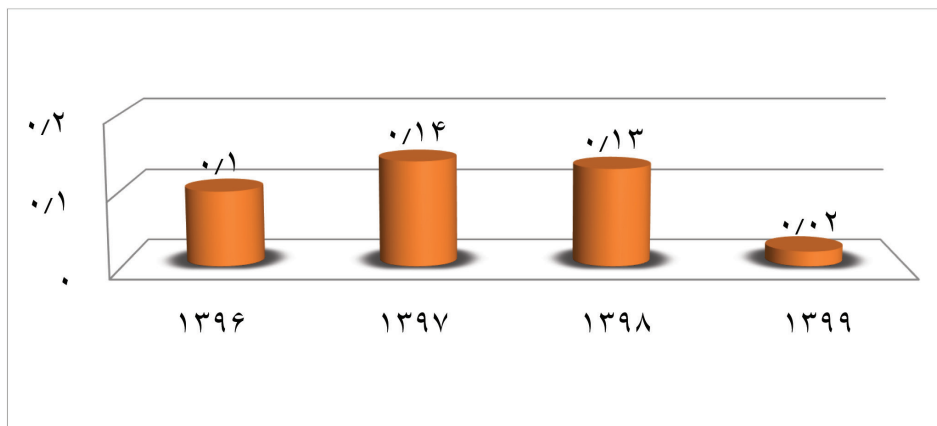
۴ در نمودار ۱ کشورهای که در سال ۲۰۱۵ دروب گاه موسسه آمار یونسکو دارای اطلاعات بوده‌اند، لحاظ شده است.

نسبت هزینه‌های تحقیق و توسعه به تولید ناخالص داخلی (GDP) در کشورهای مختلف / منبع: گزارش ۲۰۱۵ یونسکو

روند کلان ۶: نبود امکان تأمین مالی پژوهشگران تماموقت مورد نیاز از محل منابع عمومی و دولتی دانشگاهها برای انجام پروژههای پژوهشی خود و ایجاد ارتباط بیشتر با صنعت و جامعه، افزون بر اعضای هیئت علمی، نیازمند پژوهشگران تماموقت هستند. دانشجویان دکترا و محققان پسادکترا دو منبع بالقوه پژوهشگران تماموقت به شمار می‌روند. در دانشگاههای کشور به دلیل نگاههای آموزش محور تاکنون امکان به کارگیری این دو منبع بالقوه به گونه‌ای جدی و تماموقت فراهم نشده است. منابع عمومی و دولتی نیز امکان پرداخت حقوق و هزینه‌های مربوط به این گروه از پژوهشگران را فراهم نمی‌کنند و دانشگاهها برای جبران این هزینه‌ها نیازمند منابع مالی متنوع و جدید با رویکردهای نوین هستند.

نسبت اعتبارات آموزشی به بودجه عمومی دولت طی سال های ۱۳۹۶ تا ۱۳۹۹

نسبت اعتبارات تحقیق و توسعه شرکت ها به بودجه مصوب آنان طی سال های ۱۳۹۶ تا ۱۳۹۹

منبع: گزارش دفتر امور آموزش عالی، تحقیقاتی و فناوری سازمان برنامه و بودجه، شورای عالی عتف، ۱۳۹۸

نگاه ویژه

کارآفرینی در دانشگاه‌های کلاس جهانی

اهمیت فعالیت‌های کارآفرینی در دانشگاه به حدی است که در روش‌های جدید رتبه‌بندی دانشگاه‌ها این مهم لحاظ و مورد توجه قرار گرفته است. به گونه‌ای که از سال ۲۰۱۰، مجله آموزش عالی تایمز در روش رتبه‌بندی دانشگاه‌ها شاخص درآمد دانشگاه از صنعت (نوآوری) را به مثابه یکی از ۵ شاخص کلی رتبه‌بندی دانشگاه‌ها در نظر گرفته است. همچنین، جایزه «دانشگاه کارآفرین سال» که از سوی مرکز ملی کارآفرینی (NCEE) در وزارت آموزش انگلستان از سال ۲۰۰۸ اعطا می‌شود و جایزه کارآفرینی وزارت آموزش عالی در مالزی که از سال ۲۰۱۲ با الهام گرفتن از این جایزه ابداع شده نمونه‌هایی از روش‌های جدید رتبه‌بندی دانشگاه‌ها با تکیه بر اهمیت کارآفرینی در نظام آموزش عالی در جهان را به نمایش می‌گذارند.

مرکز نوآوری دانشگاه صنعتی شریف

4. WUR, «World University Rankings 2019: Methodology.» [Online]. Available: <https://www.timeshighereducation.com/world-university-rankings/world-university-rankings-2019-methodology>. [Accessed 2019 10 24].
5. The National Centre for Entrepreneurship in Education (NCEE)
6. NCEE, «Entrepreneurial University of the year.» 2011/2010. [Online]. Available: https://ncee.org.uk/wp-content/uploads/01/2018/entrepreneurial_university_of_the_year.pdf.
7. MEA, «Ministry of Higher Education Entrepreneurial Awards (MEA)» 2016. [Online]. Available: <https://www.moe.gov.my/muat-turun/khas/mea/-280/4-2017mea-2017-2016-mea-information-sheet/file>.

۱-۲- روندهای کلان در سطح بین‌المللی

روندکلان ۷: سرعت بالای تغییرات در حوزه علم، فناوری و نوآوری و منسوخ شدن سریع محتوا و رشته‌های تحصیلی جاری

سرعت تغییرات در علوم، فناوری‌ها و نوآوری‌ها به شکل چشمگیری افزایش یافته است، به گونه‌ای که در برخی از موارد، عمر پاره‌ای علوم کمتر از یک دهه است و به سرعت منسوخ می‌شوند. همین امر سبب شده تا نگاه سنتی به رشته‌های تحصیلی و محتوای آن‌ها به سدی در توسعه علمی و فناوری تبدیل شود.

روندکلان ۸: تغییر رویکرد شاخص‌های دانشگاه‌های برتر جهان به سمت کارآفرینی، نوآوری و حل نیازهای جامعه در شاخص‌های ارزیابی جهانی از دانشگاه‌های تراز اول دنیا، شاخص‌های کارآفرینی و اثرگذاری در جامعه به گونه قابل توجهی پررنگ شده است. دانشگاه‌های برتر کشور برای حفظ جایگاه خود در آینده می‌بایستی در حوزه کارآفرینی و نوآوری نقش بیشتری ایفا کنند.

روندکلان ۹: تغییر شیوه‌های آموزشی و توسعه فناوری‌های نوین در انتقال محتوای آموزشی و پژوهشی
تغییر شیوه‌های آموزشی و توسعه فناوری‌ها و شیوه‌های نوین انتقال مفاهیم آموزشی و پژوهشی همچون آموزش‌های الکترونیکی منجر به تحولی شگرف در نظام آموزشی در دانشگاه‌های دنیا شده است و نوع آموزش‌ها در دنیا را تحت تأثیر قرار داده است. دانشگاه‌های ایران نیز در آینده با توجه به افزایش هزینه‌های جاری دانشگاه‌ها و بهره‌وری بالاتر برخی از روش‌های نوین انتقال مفاهیم نیازمند بازنگری در روش سنتی خود هستند. در واقع، فناوری‌های جدید از جمله فناوری اطلاعات، هوش مصنوعی و نانوفناوری در مدل‌های کسب‌وکار دانشگاه‌ها تغییراتی اساسی را ایجاد می‌کنند، ضمن آنکه سرعت تغییرات بالای فناوری‌ها نیازمند دانشگاهی با ساختارهایی منعطف و چابک است که بتواند به سرعت پاسخ دهد و تغییرات درونی خویش را به اجرا گذارد.

نگاه ویژه

پاسخگویی به نیازهای نهان و آشکار مردم

حضور عضو هیأت علمی دانشکده دامپزشکی دانشگاه شهید چمران اهواز در میان مردم سیل زده استان خوزستان / ۱۳۹۸

بخش دوم

تغییرات محوری در آینده دانشگاهها

نگاه ویژه

آموزش نسل ۴، مهاجرت به مدل‌های دانش‌جومحور در آموزش

در گزارش منتشرشده در اکتبر ۲۰۱۸ با موضوع دانشگاه آینده، و با محوریت مهاجرت از آموزش‌های دانشگاهی نسل سوم و استادمحور به سوی آموزش‌های دانش‌جومحور با طرح محورهای کلیدی زیر به این تفاوت‌ها اشاره شده است:

افزون بر اعضای هیئت علمی تمام‌وقت، فعالان صنعتی نیز به سمت اعضای هیئت علمی پاره‌وقت در قالب دوره‌های حضوری و آنلاین در فرایند آموزش دانشگاه مشارکت می‌کنند. یادگیری انبوه جای خود را به یادگیری‌های اختصاصی‌شده با حق انتخاب فراگیر می‌دهد. سهولت تسهیم و انتقال داده‌ها موانع جغرافیایی در همکاری‌ها را از بین می‌برد. هزینه‌های فراوان در زیرساخت‌های فیزیکی جای خود را به سرمایه‌گذاری در زیرساخت‌های فناورانه جهت توسعه یادگیری‌های ترکیبی می‌دهد.

منبع: گزارش دانشگاه آینده، ارنست اند یانگ، ۲۰۱۸^۸

حضور دانشجو در کتابخانه دانشگاه حکیم سبزواری

کلان روندهای مطرح‌شده در بالا نشانگر نیاز به تغییراتی جدی در رویکرد کنونی دانشگاه‌ها جهت حفظ نقش کنش‌گری در جامعه است. بر این اساس، هشت تغییر محوری زیر آینده دانشگاه‌ها را در ایران دستخوش تحول خواهند کرد. البته دانشگاه‌ها با توجه به محیط خود و کارکردهای تعریف‌شده به میزان متفاوتی تحت تأثیر این تغییرات قرار خواهند گرفت:

تغییر محوری ۱: ضرورت تغییر در تعامل با جامعه پیرامونی و حرکت به سمت فعالیت‌های مرتبط با نیازهای جامعه از طریق روش‌های کارآفرینانه و نوآورانه برای پاسخگویی به انتظارات محیطی.

تغییر محوری ۲: تقویت وسعت نظر و بصیرت اجتماعی دانش‌آموختگان در کنار قابلیت‌ها، توانمندی و کارایی حرفه‌ای دانش‌آموختگان؛ قابلیت‌های اخلاقی، اجتماعی و شهروندی دانش‌آموختگان، امری کلیدی برای دانشگاه‌های جامعه‌محور و کارآفرین است. واقعیتی که با وسعت بخشی به جهان اجتماعی، فرهنگی و سیاسی کنشگران اجتماعی و تعهد به خلق آینده‌ای بهتر، آینده‌ای که باید حامل امکان‌های بهتر باشد. امکان بهزیستی و زیست اخلاقی بر مدار ویژگی‌ها و هنجارهای اخلاقی، مسئولیت‌پذیری و زندگی در جمع و اهتمام به منافع جمعی و احترام به حقوق دیگران، سعه صدر و مدنیت را قوت می‌بخشد.

تغییر محوری ۳: ضرورت تغییر در نقش دانشگاه در فرایند توسعه پایدار اقتصادی کشور و پذیرش نقش فعالانه دانشگاه‌ها در افزایش توان اشتغال‌آفرینی و اشتغال‌پذیری دانشجویان و دانش‌آموختگان با توجه به ویژگی‌های شغل‌های جدید و دانش‌محور.

تغییر محوری ۴: ضرورت تغییرات ساختاری و مدیریتی در نظام تصمیم‌گیری دانشگاه‌ها و افزایش بسترها و زیرساخت‌های تعاملی دانشگاه با بخش‌های گوناگون جامعه اعم از صنعتی، اقتصادی و اجتماعی با هدف توسعه و پیشرفت کشور در زمینه‌های مختلف به منظور پاسخ و ارائه راه‌حل‌های سریع‌تر و منعطف‌تر.

تغییر محوری ۵: ضرورت تغییر در سید منابع درآمدی دانشگاه و افزایش و تنوع‌بخشی به آن از محل فعالیت‌های کارآفرینانه و ارزش‌آفرین و کاهش وابستگی به منابع بودجه عمومی و همزمان، بازنگری در روش‌ها و فرایندهای جاری انجام امور به منظور کاهش هزینه‌های جاری.

تغییر محوری ۶: ضرورت تغییر در مفاهیم سنتی دانشگاه و حرکت به سمت تغییر زیرساخت‌ها برای پذیرش و اجرای مفاهیمی همچون کیفیت، انعطاف‌پذیری و بهره‌وری در دانشگاه با محوریت رفع نیازهای جامعه و کارآفرینی.

تغییر محوری ۷: ضرورت تغییر نگرش نسبت به کارکردهای جاری دانشگاه در مواردی همچون تعریف رشته‌های تحصیلی، تدوین محتوای تخصصی، نظام پذیرش دانشجو، نظام جذب و ارتقای اعضای هیئت علمی، بسترسازی در ایجاد شرکت‌های دانش‌بنیان و دانشگاهی، پارک‌ها و مراکز رشد و نوآوری و روش‌های آموزشی و توانمندسازی در سطوح مختلف دانشگاه. توجه به این مهم که دانشگاه به عنوان مرکز قوه عاقله و عقل نقاد رسالت خود را در تقویت فهم، بصیرت و بینش دانشجو و دانش‌آموختگان تعریف می‌کند تا افزایش حفظ و انباشت داده‌ها در ذهن و حافظه.

نگاه ویژه ۹

نوآوری و اقتدار جهانی

مونتاز ماهواره پیام در دانشگاه صنعتی امیرکبیر

تغییر محوری ۸: ضرورت به‌روزرسانی شاخص‌های توسعه دانشگاه‌های کشور بر اساس شاخص‌های جامعه‌محوری و کارآفرینی جهت نمایش توان ملی در سطح جهانی، چرا که پویایی نهاد علم به افق‌گشایی و نوآوری‌های تازه و طرح پرسش‌های نو است.

تغییر محوری ۹: ضرورت ارتقای سطح تعامل با سایر نهادهای جامعه در سطوح گوناگون برای بازآفرینی نقش دانشگاه در میان سیاست‌گذاران، مسئولان، و آحاد مردم به مثابه مبدأ تحولات جامعه پیشرو و پایدار.

بازدید جناب آقای دکتر روحانی ریاست محترم جمهور از شرکت دانش‌بنیان مستقر در پارک علم و فناوری خراسان / ۱۳۹۹

بی‌تردید دانشگاه‌های ما مسئولیت بسیار سنگینی را امروز بر دوش دارند و متقابلاً دولت و جامعه هم در برابر دانشگاه مسئول است. اینکه خدمات دولت کافی است یا خیر و اینکه ما از نظر سلامت و تغذیه و خوابگاه و ورزشگاه به اندازه کافی امکانات لازم را فراهم کرده‌ایم من همین‌جا اعتراف می‌کنم نقایص فراوانی وجود دارد اما همیشه در تلاش و علاقه‌مند هستیم این مشکلات را رفع کنیم.

سخنرانی ریاست محترم جمهور در مراسم آغاز سال تحصیلی مهر ماه ۱۳۹۸ - دانشگاه تهران

بختش سوم

ارزش‌های حاکم بر دانشگاه‌ها در آینده

نگاه ویژه

نواحی نوآوری دانشگاهی نماد تعامل با جامعه پیرامونی

یکی از نمادهای تعامل دانشگاه با جامعه پیرامونی در دنیا نواحی نوآوری دانشگاهی است. ویژگی اصلی نواحی نوآوری بهره‌گیری از زیست بوم‌های^۶ سازگار با ویژگی‌های دانشگاه و محیط پیرامونی آن و مشارکت بالایی بخش خصوصی به مثابه نماد جامعه نوآور است. شرکت‌ها و نوآفرین‌ها^{۱۰}، شتابدهنده‌ها و مراکز رشد، صندوق‌های سرمایه‌گذاری جسورانه، فضاهای کار اشتراکی، مجتمع‌های فناوری، پژوهشکده‌ها و مراکز تحقیقاتی و نوآوری تشکیل‌دهنده زیست بوم نوآور در داخل و خارج پردیس دانشگاه و با رویکرد اقتصاد دانش‌بنیان هستند. در چند سال اخیر برخی از دانشگاه‌های پیشرو کشور در حوزه‌های فنی و مهندسی و علوم انسانی حرکت به سمت ایجاد نواحی نوآوری و تعامل بیشتر با جامعه پیرامونی خود را آغاز کرده‌اند.

منطقه نوآوری دانشگاه صنعتی شریف

پارک علم و فناوری یزد

بر اساس آنچه اشاره شد، دانشگاه جامعه‌محور و کارآفرین افزون بر حفظ ارزش‌ها و کارکردهای آموزشی، پژوهشی و توجه به پیشینه غنی فرهنگ ملی و باورهای دینی و مذهبی در زمینه مسئولیت‌های جدید در حوزه جامعه‌محوری و کارآفرینی بر چهار ارزش کلیدی زیر تأکید می‌کند:

ارزش ۱. توجه و ارزش نهادن بر تقویت مبانی اخلاقی و باورهای دینی در جهت حفظ سلامت محیط دانشگاهی و استمرار مسیر اعتلای آن برای دستیابی به آرمان‌ها.

ارزش ۲. توجه به برابری فرصت و عدالت آموزشی برای احاد افراد جامعه جهت ورود به دانشگاه؛ لیکن در کنار این فرصت امر کیفیت دانش‌آموختگان نیز برای نهاد دانشگاه واقعیتی کلیدی است. این مهم زمانی محقق خواهد شد که خروج از دانشگاه به آسانی و ورود نباشد.

ارزش ۳. ارزش نهادن و مسلط‌سازی گفتمان نوآوری، کارآفرینی و ثروت‌آفرینی، روحیه مسئولیت‌پذیری و مشارکت فعال و کنشگر دانشگاه‌ها با روشی کارآفرینانه در رفع نیازهای جامعه بشری.

ارزش ۴. پیشگامی در بین دانشگاه‌های جامعه‌محور و کارآفرین برتر جهان در مرزهای علم، نوآوری، کارآفرینی و ارزش‌آفرینی.

ارزش ۵. توجه، پشتیبانی و ارج نهادن به توسعه مهارت‌ها و الگوهای ذهنی خلاق، نوآور و کارآفرینانه نزد دانشجویان، دانش‌آموختگان، پژوهشگران، کارکنان و اعضای هیئت علمی.

شتاب‌دهنده مستقر در دانشگاه صنعتی امیرکبیر

بخش چهارم

سیاست‌های کلان

دانشگاه نباید کنش‌گری خود را به کنش‌های ابزاری و مادی فرو بکاهد و گرفتار مادیت اخلاقی شود. بر حقیقت‌طلبی، عدالت‌طلبی و آزادگی باید ابرام داشته باشد. سخت‌کوشی، وجدان کاری، اخلاق حرفه‌ای و اخلاق مسئولیت را همواره وجه همت خود قرار دهد.

تولید ونتیلاتور در شرکت دانش‌بنیان احیاء درمان پیشرفته، تولیدکننده عمده ونتیلاتور، مستقر در پارک علم و فناوری خراسان

سیاست‌های کلان

دانشگاه‌های آینده در ایران با تأکید بر دانشگاه‌های جامعه‌محور و کارآفرین می‌بایستی راهبردها و اقدامات خود را بر اساس سیاست‌های کلان و جامع‌نگر بنیان نهند. بهتر است که این سیاست‌ها بر کلیه راهبردها و اقدامات آتی دانشگاه‌ها حاکم باشد. بر این اساس، هفت سیاست کلان با محوریت جامعه‌محوری و کارآفرینی در دانشگاه‌ها مد نظر قرار می‌گیرد:

سیاست ۱. حرکت در مرزهای دانش و تقویت بنیه علمی، فناوری و نوآوری دانشگاه‌ها با محوریت قرارگیری در بین دانشگاه‌های برتر نوآور، کارآفرین و جامعه‌محور جهان.

سیاست ۲. سیاست جامع‌نگری در عرصه‌های سه گانه آموزشی، پژوهشی و فرهنگی - اجتماعی که هر کدام امری را در کانون خود دارند، تأکید بر این امر است که این عرصه‌ها نه تنها مستقل نیستند بلکه، همزا و همراه و وامدار یکدیگر هستند. در واقع، کار ویژه درحوزه آموزش، انتقال درست دانش و مهارت روز، و در عرصه پژوهش سهمیم شدن در توسعه مرزهای جهانی دانش و فناوری و برای حوزه فرهنگی - اجتماعی هنر خوب زندگی کردن، شهروند خوب بودن و حضور انسان‌های آگاه و فعال نسبت به بایسته‌های یک زندگی شایسته وظیفه‌ای راهبردی و محوری است. باید توجه داشت که اخلاق دانشگاهی مضمن این مهم است که سه گانه آموزش، پژوهش و مدنیت فرهنگی - اجتماعی توأمان در سیاست‌ها و برنامه‌های نظام آموزش عالی کشور مورد اهتمام و مذاقه باشند.

سیاست ۳. مسئله‌مداری و داشتن نگاه دقیق نسبت به نیازها، گره‌ها، و عرصه‌های جدید فعالیت با توجه به شکل‌گیری مدارهای تازه در کلان نظام‌ها و خرده نظام‌ها در مقیاس ملی، منطقه‌ای و جهانی به منظور تنظیم ساختار و مأموریت دانشگاه برای تربیت نیروی انسانی، دانش، فناوری و مهارت‌های لازم. از این حیث دانشگاه نیازمند ایجاد ارتباطی ارگانیک با جامعه پیرامون و فرا پیرامون خود دارد تا بتواند اولویت‌دهی به حل مسائل، نیازهای جامعه و کاهش آسیب‌پذیری در سطح محلی، منطق‌های و ملی را با استفاده از روش‌های نوآورانه و کارآفرینانه محقق نماید.

سیاست ۴. تسهیل ارتباط و دسترسی مردم، بنگاه‌ها و بخش‌های اقتصادی و اجتماعی به ظرفیت‌های دانشگاه‌ها هم به منظور تحقق اقتصاد دانش‌بنیان و مقاومتی وهم به منظور بسیج و مدیریت منابع بخش‌های مختلف و توسعه منابع درآمدی پایدار دانشگاه‌ها

سیاست ۵. توجه به سرمایه انسانی و منابع فکری دانشگاهی باکیفیت به مثابه عامل توسعه پایدار و طولانی‌مدت با هدف توسعه نوآوری، کارآفرینی و ارزش آفرینی آن‌ها

سیاست ۶. حفظ حرمت دانشگاه و تقویت ارزش‌های فرامادی؛ دانشگاه بنا به موقعیت و جایگاهی که دارد باید شایق ارزش‌های معنوی باشد و خود را اسیر ارزش‌های مادی مرسوم در بنگاه‌های اقتصادی و شرکت‌های تجاری نسازد.

سیاست ۷. کوچک‌سازی ساختارهای اجرایی کنونی دانشگاه‌ها^{۱۱} و ایجاد ساختارهای منعطف و متناسب با نیازهای جدید از طریق اعطای استقلال عمل بیشتر به دانشگاه‌ها با توجه به ظرفیت‌های محلی و دانشی

---

۱۱. Lean organization

بخش پنجم

مسیر پیش رو

آنچه در این بیانیه با عنوان «آینده دانشگاه‌ها در ایران؛ جامعه‌محور و کارآفرین» بیان شد تنها ارائه واقیعت‌هایی درباره دانشگاه کنونی در ایران است تا اندیشمندان و فرهیختگان دانشگاهی را مجاب کند که با نگاهی نو و درک واقیعت‌های پیرامونی به بازآرایی کارکردهای کنونی و آتی دانشگاه‌ها بپردازند. دانشگاه با تأکید بر حفظ استقلال و کارکرد خود به مثابه نهادی توسعه‌گرا و آینده‌نگر میبایستی نقشی فعالانه در رفع نیازهای جامعه برعهده بگیرد و الگوواره حاکم بر سازوکارهای مدیریت خود را تغییر دهد. همان‌گونه که در مقدمه این بیانیه به آن اشاره شد، هدف از ارائه این بیانیه ایجاد درکی مشترک و آینده‌نگر در میان نخبگان دانشگاهی کشور است و پس از دستیابی به آن وزارت علوم، تحقیقات و فناوری وظیفه خود میدانند با مشارکت اندیشمندان دانشگاهی راهبردها و اقدامات پاسخگو به نیازهای فعلی را در قالب مستندی مجزا با عنوان «سند تحول دانشگاه جامعه‌محور و کارآفرین» ارائه کند. امید است این بیانیه که در واقع، گامی مشترک به سوی نگاهی جدید به آینده دانشگاه‌ها در ایران است بتواند نهاد دانشگاه در ایران را هرچه بیشتر به مبدأ تحولات جامعه در مسیر پیشرفت و تعالی رهنمون سازد.

اسامی اعضای هیأت علمی و متخصصانی که سند جهت بررسی، ارزیابی و اعلام نظر به آن‌ها ارسال شده است:

جناب آقای دکتر جعفر توفیقی، رئیس پژوهشگاه صنعت نفت	جناب آقای دکتر امیراحسان کرباسی‌زاده، عضو هیئت علمی دانشگاه اصفهان
جناب آقای دکتر سید حبیب‌الله طباطباییان، عضو هیئت علمی دانشگاه علامه طباطبایی	جناب آقای دکتر ابوالفضل صالح، عضو هیئت علمی پژوهشگاه ملی اقیانوس‌شناسی
جناب آقای دکتر مهدی الیاسی، معاون سیاست‌گذاری معاونت علمی و فناوری ریاست جمهوری	جناب آقای دکتر سید علیرضا ذوالفقاری، عضو هیئت علمی دانشگاه بیرجند
جناب آقای دکتر محمدرضا آهنچیان، مدیرکل دفتر برنامه‌ریزی آموزش عالی	جناب آقای مهدی محمدی، عضو هیئت علمی پژوهشگاه ملی مهندسی ژنتیک و زیست فناوری
جناب آقای دکتر عبدالرضا اوحدی همدانی، عضو هیئت علمی دانشگاه صنعتی امیرکبیر	جناب آقای رضا مداحیان، عضو هیئت علمی دانشگاه تربیت مدرس
جناب آقای دکتر علی اشرف‌زاده، معاون آموزشی دانشگاه صنعتی خواجه نصیرالدین طوسی	جناب آقای بهنام پور حسن طناچی، عضو هیئت علمی دانشگاه دامغان
جناب آقای دکتر علی خاکی صدیق، رئیس دانشگاه صنعتی خواجه نصیرالدین طوسی	جناب آقای دکتر رمضانعلی ابوزاده، عضو هیئت علمی دانشگاه رازی
جناب آقای دکتر سید مهدی ابطیعی، سرپرست دانشگاه صنعتی اصفهان	جناب آقای دکتر بهروز گشت‌سر، عضو هیئت علمی دانشگاه زابل
جناب آقای دکتر محمود فتوحی فیروزآباد، رئیس دانشگاه صنعتی شریف	جناب آقای دکتر احسان کرکوتی، عضو هیئت علمی پژوهشگاه بین‌المللی زلزله‌شناسی و مهندسی زلزله
جناب آقای دکتر قاسم مصحی، عضو هیئت علمی دانشگاه صنعتی اصفهان	جناب آقای دکتر محمد مهدی فاتح، رئیس دانشگاه صنعتی شاهرود
جناب آقای دکتر مهدی کشمیری، قائم مقام معاونت پژوهش و فناوری	جناب آقای دکتر رحمت صادقی، رئیس دانشگاه کردستان
جناب آقای محمد رئیسی نافچی، عضو هیئت علمی دانشگاه صنعتی اصفهان	جناب آقای دکتر جبار علی ذاکری، رئیس دانشگاه علم و صنعت ایران
جناب آقای دکتر موحدی، معاون پژوهشی دانشگاه صنعتی شریف	جناب آقای دکتر مصطفی مطلبی، رئیس پژوهشگاه ملی مهندسی ژنتیک و زیست فناوری
جناب آقای دکتر احمدرضا بهرامی، معاون پژوهش و فناوری دانشگاه فردوسی مشهد	جناب آقای دکتر جبار علی ذاکری، رئیس دانشگاه علم و صنعت ایران
جناب آقای دکتر سید احمد معتمدی، رئیس دانشگاه صنعتی امیرکبیر	جناب آقای دکتر علی امیری، عضو هیئت علمی دانشگاه زنجان
جناب آقای دکتر مجید نیلی احمدآبادی، رئیس دانشکده مهندسی برق و کامپیوتر دانشکده فنی دانشگاه تهران	جناب آقای دکتر مهدی کریمی، عضو هیئت علمی دانشگاه شهرکرد
جناب آقای دکتر محمود نیلی احمدآبادی، عضو هیئت علمی دانشگاه تهران	جناب آقای دکتر امیر عبداللهی، عضو هیئت علمی دانشگاه شهید باهنر کرمان
جناب آقای دکتر محمدجعفر صدیق دامغانی‌زاده، عضو هیئت علمی دانشگاه تهران	جناب آقای دکتر علیرضا امانی قدیم، عضو هیئت علمی دانشگاه شهید مدنی آذربایجان
سرکار خانم مریم نیکزاد، عضو هیئت علمی دانشگاه صنعتی نوشیروانی بابل	سرکار خانم دکتر مرضیه شمس، عضو هیئت علمی دانشگاه گیلان
جناب آقای دکتر مصطفی کریمیان اقبال، عضو هیئت علمی دانشگاه تربیت مدرس	جناب آقای دکتر محمود نوروزی، عضو هیئت علمی دانشگاه صنعتی شاهرود
جناب آقای دکتر سیدمحمدحسین مولوی، عضو هیئت علمی دانشگاه صنعتی شریف	جناب آقای دکتر محمد نقی‌زاده، عضو هیئت علمی دانشگاه علامه طباطبایی
جناب آقای دکتر مرتضی ابراهیمی، عضو هیئت علمی دانشگاه صنعتی شریف	جناب آقای دکتر علی ناصح، عضو هیئت علمی پژوهشگاه دانش‌های بنیادی
جناب آقای دکتر بهرنگ کمالی شهدادی، عضو هیئت علمی دانشگاه صنعتی شریف	جناب آقای دکتر محسن ایرانی، عضو هیئت علمی دانشگاه کاشان
جناب آقای دکتر محمدعلی مداح علی، عضو هیئت علمی دانشگاه صنعتی شریف	جناب آقای دکتر حسین دانش مهر، عضو هیئت علمی دانشگاه کردستان
جناب آقای دکتر رضا فرجی دانا، عضو هیئت علمی دانشگاه تهران	سرکار خانم دکتر آمنه خدیور، عضو هیئت علمی دانشگاه الزهرا «س»
جناب آقای دکتر محمد رحمتی، عضو هیئت علمی دانشگاه صنعتی امیرکبیر	سرکار خانم دکتر لیلا نامداریان، عضو هیئت علمی پژوهشگاه علوم و فناوری اطلاعات
جناب آقای دکتر محمدرضا مه‌پیکر، عضو هیئت علمی دانشگاه فردوسی مشهد	سرکار خانم دکتر نسرين نورشاهی، رئیس مؤسسه پژوهش و برنامه‌ریزی آموزش عالی

سرکار خانم سیده فاطمه رهنمای رهسپار، عضو هیئت علمی دانشکده شیمی دانشگاه صنعتی شریف	جناب آقای دکتر فتح اله مضطرزاده، عضو هیئت علمی دانشگاه صنعتی امیرکبیر
جناب آقای دکتر جعفر میلی منفرد، عضو هیئت علمی دانشگاه صنعتی امیرکبیر	جناب آقای دکتر مرتضی ممویی، رئیس کمیسیون دائمی هیأت امانا
جناب آقای دکتر سعید سمنانیان، عضو هیئت علمی دانشگاه تربیت مدرس	جناب آقای دکتر محمدتقی نظریور، عضو هیئت علمی دانشگاه شهید بهشتی
جناب آقای دکتر یعقوب مهارتی، عضو هیئت علمی دانشگاه فردوسی مشهد	جناب آقای دکتر سید ضیاء هاشمی، رئیس کمیسیون دائمی هیأت امانا
جناب آقای دکتر سید هادی مرجانی، عضو هیأت علمی مؤسسه پژوهش و برنامه ریزی آموزش عالی	جناب آقای دکتر رحیم حب نقی، رئیس دانشگاه ارومیه
جناب آقای دکتر غلامرضا ذاکر صالحی، عضو هیأت علمی مؤسسه پژوهش و برنامه ریزی آموزش عالی	جناب آقای دکتر هوشنگ طالبی حبیب آبادی، رئیس دانشگاه اصفهان
سرکار خانم دکتر مهتاب پورآتشی، عضو هیأت علمی مؤسسه پژوهش و برنامه ریزی آموزش عالی	سرکار خانم دکتر مهناز ملانظری، رئیس دانشگاه الزهرا (س)
جناب آقای دکتر مقصود فراسختخواه، عضو هیأت علمی مؤسسه پژوهش و برنامه ریزی آموزش عالی	جناب آقای دکتر یعقوب محمدی فر، رئیس دانشگاه بیرجند
جناب آقای دکتر یعقوب انتظاری، عضو هیأت علمی مؤسسه پژوهش و برنامه ریزی آموزش عالی	جناب آقای دکتر سید ابوالحسن نائینی، رئیس دانشگاه بین المللی امام خمینی (ره)
جناب آقای دکتر جعفر باقری نژاد، عضو هیأت علمی دانشگاه الزهراء	جناب آقای دکتر میررضا مجیدی، رئیس دانشگاه تربیت مدرس
جناب آقای دکتر علی نجفی نژاد، رئیس دانشگاه علوم کشاورزی و منابع طبیعی	جناب آقای دکتر عبدالمجید مصلح، رئیس دانشگاه خلیج فارس
جناب آقای دکتر حسین سلیمی، رئیس دانشگاه علامه طباطبایی (ره)	جناب آقای دکتر عزیزا... حبیبی، رئیس دانشگاه خوارزمی
جناب آقای دکتر سیدحسین سیدین، رئیس کمیسیون دائمی هیئت امانا	جناب آقای دکتر عبدالعلی بصیری، رئیس دانشگاه دامغان
جناب آقای دکتر مجتبی شریعتی نیاسر، عضو هیئت علمی دانشگاه تهران	جناب آقای دکتر محمدابراهیم آل آقا، رئیس دانشگاه رازی
جناب آقای دکتر مسعود شمس بخش، عضو هیئت علمی دانشگاه تربیت مدرس	جناب آقای دکتر موسی بهلولی، رئیس دانشگاه زابل
جناب آقای دکتر مجتبی صدیقی، رئیس سازمان امور دانشجویان کشور	جناب آقای دکتر سید محسن نجفیان، رئیس دانشگاه سمنان
جناب آقای غلامرضا ظریفیان، رئیس کمیسیون دائمی هیئت امانا	جناب آقای دکتر علیرضا بندانی، رئیس دانشگاه سیستان و بلوچستان
جناب آقای دکتر حسین عسگریان ابیان، رئیس کمیسیون دائمی هیئت امانا	جناب آقای دکتر محمد مهدی فاتح، رئیس دانشگاه صنعتی شاهرود
جناب آقای دکتر یوسف ثبوتی، رئیس کمیسیون دائمی هیئت امانا	جناب آقای دکتر سعید کریمی دهکردی، رئیس دانشگاه صنعتی شاهرود
جناب آقای دکتر حسین غریبی، رئیس کمیسیون دائمی هیئت امانا	جناب آقای دکتر محمدعلی طاهر، رئیس دانشگاه شهید باهنر کرمان
جناب آقای دکتر غلامرضا غفاری، معاون فرهنگی اجتماعی وزارت علوم، تحقیقات و فناوری	جناب آقای دکتر سید حسن صدوق، عضو هیئت علمی دانشگاه شهید بهشتی
جناب آقای دکتر جواد فرهودی، رئیس کمیسیون دائمی هیئت امانا	جناب آقای دکتر غلامحسین خواجه، رئیس دانشگاه شهید چمران اهواز
جناب آقای دکتر برات قبادیان، معاون پژوهشی وزارت صنعت، معدن و تجارت	جناب آقای دکتر دکتر حسن ولی زاده، رئیس دانشگاه شهید مدنی آذربایجان
جناب آقای دکتر غلامحسین کریمی دوستان، رئیس کمیسیون دائمی هیئت امانا	جناب آقای دکتر حمید نادگران، رئیس دانشگاه شیراز
جناب آقای دکتر علی مصطفوی، رئیس کمیسیون دائمی هیئت امانا	جناب آقای دکتر جواد وانقی امیری، رئیس دانشگاه صنعتی نوشیروانی بابل
جناب آقای دکتر علویان مهر، رئیس دانشگاه صنعتی شیراز	جناب آقای دکتر احمدرضا قره باغی، رئیس دانشگاه صنعتی سهند تبریز

